

Riječ na promociji knjige **Crnogorska moderna** ,
antologije crnogorske međuratne poezije Branka Banjevića
u Matici crnogorskoj 30.juna 2009.

Postoje događaji koji u prvi mah ne izazovu vidne reakcije, ali zato unesu smisao i red, osvjetle prostor i vrijeme , ukažu na suštinu. Događaji koji postavljaju mjeru stvarima, vrata fragmentiranom kulturnom prostoru svijest o postojanju više nivoa znanja , pokažu da je duh autonoman i da ne zavisi od svakodnevnih kalkulacija, da je aristokratičan i hijerarhijski uređen , da mu je vrijednost imanentna, da tu vrijednost ništa van njega ne determiniše i da se tu ne može dodati ni oduzeti. Takav događaj je i pojava antologije *Crnogorska moderna* koju je sačinio Branko Banjević, a štampale Matica crnogorska i Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske.

Ovom antologijom Branko Banjević je nastavio ono što je radio i prethodnih decenija: otkrivao crnogorsko književno nasljeđe nama samima, pa preko nas i drugima, kao dio duhovne baštine svijeta, stavljao ga u koordinatni sistem univerzalnih vrijednosti i pokazivao da najviša ostvarenja crnogorskog duha suvereno stoje u istoj orbiti sa velikim ostvarenjima drugih kultura i naroda.

Crnogorska književna baština, od Dukljanina, preko narodnih pjesama i tužbalica, Starca Milije, Svetog Petra Cetinjskog,

Njegoša , Marka Miljanova, do pjesnika crnogorske moderne, čiji stihovi se nalaze u ovoj antologiji, ima jedinstven matični tok koji baštini principe na kojima su nastale sve velike kulture: istinu, slobodu, moralno dostojanstvo čovjeka, pravednost, pobunu protiv tiranije , ropstva i prosječnosti.

Na istim principima počiva **društveno ustrojstvo** klasične Crne Gore (čovjek nije podanik države i vlasti , već se slobodni ljudi udružuju i prave zajednicu, državu, po mjeri svoje slobode), **borba i neprekidni rat crnogorski** kao stalna odbrana pravde , slobode i sopstvenog dostojanstva , (*za jednog viteza, zatočnika slobode, ne postoji ništa veće od pravedne bitke*), crnogorsko **pravno nasljeđe**, **kodeks ponašanja** i **odgoj karaktera mladih naraštaja** (drži se podjednako u radosti i bolu, u dobitku i gubitku , pobjedi i porazu; moralni čin i pregnuće ima samo sebe kao vlastitu nagradu , jer *ko se za drugu nagradu bori nije slobodan čovjek nego najmljeni rob* , kaže sv Petar). Proizvod istog duhovnog principa je i crnogorsko graditeljstvo , po mjeri čovjeka , bez monumentalnosti, jer ova zahtijeva ropski rad, što je apsolutno strano sistemu vrijednosti klasičnog Crnogorca. Ovo nasljeđe je potvrda da je Crna Gora bila zemlja slobodnih ljudi đe je u prvom planu bio čovjek.

I crnogorska moderna međuratna poezija sva je u znaku otpora podaništvu i imitaciji života.

Branko Banjević nije običan antologičar, on je prije svega pjesnik duboke intuicije i znalac suštine i puteva poetske baštine , tragač koji je pažljivo prošao kroz predjele crnogorskog pjesničkog nasljeđa u potrazi za živom riječju, kao što je mitski kolhiđanin tražio zlatno runo. Iznio je na svjetlost dana ono što je trajno i utemeljeno u istini, čovječnosti , autentičnom iskustvu i ličnosti autora. Držao se principa sopstvene poetike i tražio *riječ koju za nos ne mogu da vode/ riječ u kojoj možeš da živiš i pogineš/... riječ slobodnu od slobode...* Slobode ponuđene spolja kao ideološke zamke svih tirjana.

Bliska mi je misao da je *modernost nova polazna tačka* , resetovanje vremena , da je *modernizam živući i obnavljajući element u literaturama svih vremena* (Pol de Man), što potvrđuje i ova antologija. Ona pokazuje da je crnogorska književnost , suštinski, bila u matičnim tokovima evropskog duha , da nije bila pomodna , da je izraz autentičnog stanja nekorumpiranog i pobunjenog bića koje svoje utočište nalazi u stvaralaštvu i jeziku.

“Osaložbođenje se dogodilo, moć jezika je progovorila. Ona je postala osobena kod svakog stvaraoca, i tako, umjetnički, poetski, živa i djelatna. Evropski tokovi, koji su vratili poeziju njoj samoj, od simbolizma do nadrealizma, odjednom su, u manjoj ili većoj mjeri, u

ovoj ili onoj formi, zaživjeli u poetskoj praksi crnogorske moderne.”- zapisao je Branko Banjević.

Istoričari i teoretičari književnosti među bitnim odlikama moderne kod nama susjednih naroda navode evropski uticaj, što se, očigledno je iz ovog izbora i antologičarevog propratnog teksta, ne može primijeniti na crnogorsku međuratnu poeziju. Ovđe su lomovi u političkim i društvenim kretanjima, pad sistema vrijednosti i udar novog doba bili toliko jaki da nije bilo mjesta za luksuz kopiranja tuđih uzora. Tektonski poremećaji su iskristalisali novu svijest i drugačiji odnos prema svijetu, životu i poeziji.

Još u vrijeme knjaževine i kraljevine, Crna Gora se počela odricati sebe. Nevješto kopiranje „prosvijećenih“, sukob stranih interesa koji je krojio sudbinu zemlje, podanioštvo i udvaranje vlasti, hipertrofirane i nerealne ambicije dvora – zemlju i narod su pretvorili u taoca. Uzalud je Marko Miljanov u zrelih godinama pisao svoja djela da podsjeti savremenike da je crnogorsko uporište i snaga, opereta režirana sa više strana morala je imati tragičan kraj. Apologetika i demagogija ovog vremena, a od Svjetskog rata podvala, prevara, sila, zločin i strah - prognali su prave vrijednosti i temeljna uporišta, pa su kasnije pjesnici crnogorske moderne, kako priređivač konstatuje, ulazili u zonu imenovanja.

Vrijednosni sistem klasičnog crnogorskog društva , napor da se ljudskošću u ime dostojanstva prevazilaze izazovi, postao je predmet poruge porobljivača koji su došli pod zastavom bratske sloge . Crna Gora je postala prostor ponižene slobode i pogažene čovječnosti , inficiran svim mogućim zarazama koje su nemilosrdno napadale neotporne i na podlosti nenavikle.

U društvu koje gazi temeljne vrijednosti zajednica se fragmentira, ostaje bez orijentira i čovjek postaje plijen manipulacije. To je dominantno stanje i modernog i postmodernog svijeta, svih ideoloških sistema i totalitarnih društava. Čovjek nema više status autonomne ličnosti , ljepote , cjelovitosti , nema ni dostojnih i vidljivih, odvažnih, neprijatelja. Samo *“hajka mučka”* i *“neke glupe hrpe koje glođu Boga/ kao mrtvi polip u sjen gnjilog ruha”*, kako piše pjesnik Mirko Banjević.

Svaki od šest pjesnika ove antologije čini posebno , autonomno poglavlje jedne cjeline. Međusobno se dopunjuju i djelo jednoga u kontekstu ostvarenja drugih još više dobija na snazi i autentičnosti.

Poezija Mirka Banjevića , napisano je, javila se kao iskonska i prvorođena. Ona je u tajni, slutnji nekoj energiji koja dolazi iz nedefinisanog područja prapočetka; singulariteta, rečeno jezikom moderne fizike, otud će ne važe nama poznati zakoni. On se zagledao u tajnu svijeta , osluškuje dubinu nevidljivog što na

površini pravi talase, traži prasilu koja pokreće dobro i zlo, ono neizmjereno i neuhvatljivo, a čije zračenje osjeća u sopstvenom biću.

U Banjevićevim stihovima artikulisana je patnja konkretnog iskustva svijeta i čovjeka, ali još više ono što nevidljivo dolazi sa tamne strane mjeseca, kako sam kaže, čemu je čovjek stalno izložen, prinuđen da brani svoju bit pred utvarama što kidišu da *iskobe serdare božanstvenog tkanja*. Čulni svijet je samo dio iskustva, prostori slutnje su bezdani i pjesnik ih zapisuje u formi koja pored riječi posjeduje svoju melodiju i ritam.

Banjević je pjesnik koji sjedinjuje najdublje intuitivno znanje i spontano osjećanje, njegova poezija je huk talasa beskrajne i vječne energije kojoj ne znamo ishodište. Njegove pjesničke vizije su holografske predstave koje izranjaju i odlaze u neki jedinstven prostornovremenski ambijent u kom ne važe relacije koje znamo. Ti žigovi svijesti su apsolutno neprevodivi, ulaze u nove dimenzije, racionalno su neobjašnjivi i često sadrže neku onostranu, mističnu energiju mantre.

Radovan Zogović je Banjevićev antipod. On je pjesnik vidljivog i spoznatog svijeta koji bdije nad svim, pa i nad sobom i svojom pjesmom. Kipar koji hoće da izađe iz sebe i sa svake strane vidi i sebe i svoje djelo. Pažljivo opservira svijet, svoj doživljaj i predstavu i sve prilagođava dostupnim dimenzijama. Pjesnik je

čtetvorodimenzionalnog svijeta đe su sve relacije po mjeri čovjeka, kao u antičkom svijetu.

Zogovićev pjesnički svemir je antropocentričan, sa moralnim principima kao idejom vodiljom. U skladu sa pravom crnogorskom tradicijom, sve mjeri ljuskošću , u ime dobra i pravde. Zogović je pjesnik pobune koji se ni jednog trenutka ne štedi , ratnik koji je kodeks viteza sa bojnog polja prenio u poeziju. Poezija mu je bila utočište i oruđe za borbu protiv tirjana i nasilnika , pa i nekadašnjih saboraca koji su se ideala odrekli zarad koristi i moći. Mnoge će iznenaditi suptilni lirski pasaži isповijednog tona koji mu se povremeno otmu.

Pjesnik Risto Ratković je nosio iskonsku tugu i neka preživljena lična tragična iskustva. Sklonio se u poeziju *da ne svisne od života* , kako sam kaže.

Antologičar konstatuje da je imao prirodnu modernost , jednostavnost , da je bio blizak nadrealizmu , te da je u svojim najboljim pjesmama *uhvatio široku skalу istinske patnje*.

Janko Đonović traži utočište u sjećanjima na predjele svog djetinjstva , vraća se elementarnom životu na zemlji i od zemlje , diže glas zbog ropškog rada čovjeka upregnutog u kolo tuđih interesa. On piše jednostavnim i prirodnim jezikom svoje *poslove i dane*, sa istinskim osjećanjem životnog ritma zemlje, onom iskonskom vezom sa rodnim tlom kao poslednjim utočištem.

Stefan Mitrović je višegodišnje robijanje, muke i patnju pretočio u poeziju prkosa i pobune čovjeka koji je izgubio sve osim samog sebe, sopstvenog dostojanstva. Čuva ono što je od početka na udaru njegovih mučitelja. *U toj poeziji je sve*: od patnje do pobjede , što sam konstatuje, kao čovjek koji je uradio veliki posao. U poeziji Stefana Mitrovića ima nekog svečanog , himničkog, trijumfa neporažene ličnosti koja svodi račune.

Pjesnik koji se povukao u sopstvenu samoću i melanholiju , svoja *jutra jugova* i beskrajne dubine neba, pjesnik koji nije imao s kim podijeliti svoju samoću sem sa sjenama mrtvih prijatelja, Aleksandar Leso Ivanović, napisao je stihove koji isijavaju istinski osjećaj prolaznosti, nestalnosti vremena i svijeta.

Čovjekove nemoći da promijeni svoju sudbinu, piše Branko Banjević.

Crnogorska moderna poezija , duboko ukorijenjena u vrijeme i prostor , svjedočanstvo je, sadržajnije i suptilnije, neuporedivo složenije i mnogoznačnije, od svih hronika i istorija svoga vremena. Pjesnici ove epohe su suštinski društveno angažovani , iz pozicije slobodnog čovjeka. Kad je neki od njih politički angažovan , to je izlazilo iz moralnog načela da onaj koji pretenduje da bude čovjek od integriteta mora da se bori za pravo drugoga kao za sopstveno pravo. Svijet, zasnovan na interesu i trgovini principima i dušama,

više ne razumije ljudske principe koja su održala čovjeka kroz iskušnja istorijskog vremena.

Pjesnici crnogorske moderne nikad nijesu pripadali interesnim grupama koje su ideologiju koristili kao zaklon. To pokazuje i njihov razlaz sa lijevim pokretom kad su videli da on prestaje biti ono za što su se borili, braneći slobodu, suštinsku poziciju čovjeka i naroda. Zbog odbrane svog ljudskog statusa neki pjesnici crnogorske moderne su žestoko trpjeli osvetu ražima nekadašnjih saboraca .

Jedan od tih živih mučenika, koji je iskusio tamnice i mučenja u obije Jugoslavije, Stefan Mitrović, nikad nije gubio moć objektivnog prosuđivanja: uvijek je znao da razluči šta je to domovina, a ko su njeni uzurpatori , tamničari:

Ti, zemljo, nijesi zemlja tamničara/ Koji lance usijecaju u kosti članaka,/ Koji pijeskom biju u krsta, da bubrege odvale, / Da ne bi čovjek stajao visok/ U danu međ plodnim poljima/ U noći međ zvijezdama.

Represija vlasti nije ih sprječavala da otvoreno iskažu svoje neslaganje . Mirko Banjević javno poručuje zašto ga nema na proslavi jednog za establišment važnog jubileja: *U ime onih što nikad neće doći-/ Ne mogu da budem prisutan slavi,/ S tim koji mnogima okrenuše dane u noći/ A mnogima još rade o zaglavi.*

Zogović ironizuje i samog našeg cara Trajana , inkarnacije svih despota, koji bi sve , pa i pjesničku riječ, da potčine sebi , svom liku i oreolu projektovane slave.

Konfiskuj, kozouhi, osudi, siloviti,/ Tanušnu knjigu - pretraži i prebišti./ Al hoćeš li je tako iz ljudi bez ostatka izloviti, / Iz umnih i bujnih – iz neništih?

Čovjek, u suštini, nema izbora: ako je Čovjek dato mu je da uradi ono što mora, da ostane vjeran svojoj biti , da je ono što jeste , da djeluje u skladu sa tim. Čovjek posvećen ljudskoj misiji nikad se ne boji, laž i zlo boje se njega.

Crnogorsko duhovno nasljeđe , ono suštinsko i najvišeg reda, plod je spoznaje temeljnih vrijednosti svijeta i života . Ono ima svoj autentičan izraz i utemeljenost u životnom iskustvu i naporu da se sačuva iskra istine, dobra i ljepote, ma kakva bila životna stvarnost. Takva je u svojim najvišim dometima i crnogorska moderna poezija.

Podgorica,30.jun 2009.

Novica Samardžić